

De rättrogna.

När Isak Tupovski eller Nathan Smilinski kommer hitöfver från Ryssland i hopp om att här finna en tillflykt undan gendarmer, värnplikt, Kischineff-mandater och annat elände, så plägar en af de första frågor han ställer till sin kusin Israel Lasarus eller sin sväger Samuel Rothenstein gälla hvar deras "Schul" är belägen. Den ryk-polska juden är nämligen i mittionio fall af hundra ytterligt ortodox, och det skulle icke kunna falla honom in att på sabbaten begifva sig till den stora synagogan vid Wahrendorffsgatan, där den judiska öfverklassen håller gudstjänst med sådana nymodigheter som orgel, svensk predikan och svensk psalmsång och där den öfvervägande delen af församlingen af personlig erfarenhet icke känner till "Kosher"-mat. Zangwill talar på ett ställe om hur den ortodoxa juden i sitt hem på sabbatsaftonen "tackar Gud i en operaaria". Han gör detta också i sin synagoga, men äfven det endast på originalspråket och utan saksampanjemang. Därför ha de rättrogna sin egen synagoga uppe på Söder, den stadsdel där de flesta af dem ha sin tillvaro. Den judiska kolonien däruppe är icke obetydlig och har både på grund af den starka fortplantningen och på grund af tillströmning utifrån, en följd af hetsjakten och rysligheterna i östern, växt ganska mycket de senare åren.

Flertalet af dess medlemmar äro småhandlare med och utan butik. En och annan handtverkare finnes också, och deras antal är nog i tillväxt på grund af öfverklassens berömvärda ansträngningar att leda den yngre generationen in på nya banor.

Vid sin hitkomst tillhöra de så godt som utan undantag hvad man plägar kalla underklassen, men icke så få af den andra generationen har på 80- och 90-talet öfverglussbroarna vandrat in i samhällets öfverklass. Läkare och advokater, bankdirektörer och konstnärer, som alla låtit tala om sig som framstående hvar och en i sitt fack, ha gjort sin entré i det svenska samhället i ett enkelt och torftigt hem på någon af Söders bakgator. Och flera komma nog att följa i deras fotspår.

Men de gamla, de som första gången finge andas ut i fattigkvarteren på Södermalm, där ingen annan förföljelse möter dem än den lätt öfverståndna att någon gatpojke af tradition ropar "jude, vill du ha fläsk" efter dem på ett språk som de ännu många år efter sin hitkomst icke förstå, de känna ett behof af att dyrka sina fäders gud på sina fäders sätt, icke med den mera pompösa högtidlighet och förfining som deras acklimatiserade trosförvänter infört i det Scholanderska templet vid Wahrendorffsgatan, utan på det intensiva och familjära sätt som är den ortodoxa judens eget. Och framför allt endast på hebreiska. För den "fromma" juden är hebreiskan gudstjänstens a och o. Att taga bort den, om än endast delvis, som skett öfverallt där den judiska gudstjänsten mo-

derniserats i öfverensstämmelse med tidens kraf, är för honom att slita sönder det starkaste band som förenar honom med hans bröder jorden rundt. Så länge hebreiskan härskar oinskränkt, kan han utan att känna landets språk gå in i en synagog i Warschau eller London, i Tanger eller Shanghai, Newyork eller Melbourne och känna sig så hemmastadd som han behöfver för att kunna förrätta sin andakt. Så har synagogan däruppe på Söder kommit till, och därför skaka dess besökare medlidsamt på hufvudet, när de höra talas om den "officiella" och tänka som den "fromma" juden i en annan svensk stad, som, när han hörde att rabbinen föreslagit en obetydlig förenkling och försvenskning af ritualen, slog för sig med händerna och utropade: "Han för oss till dopet!"

Sabbaten går in på fredagsaftonen, då solen går ned. Då hålles en kort aftonbön, som räcker en kvart, ca. half timme, men den egentliga gudstjänsten äger rum på lördagen.

Det är en lördag förmiddag som jag stiger upp för de mörka trapporna i det gamla huset S:t Paulsgatan 17, där de rättrogna ha sin gudstjänstlokal i ~~andra~~ våningen. I förstugan småprata några gvertögda pojkar, som med oförställd nyfikenhet betrakta främlingen. De springa för öfrigt ut och in i salen under gudstjänstens gång, deltaga i den och försvinna så igen. De känna sig synbarligen som "barn i huset". Därifrån ljuder ett sakta mummel, som stiger och faller och ibland höjer sig till ett slags sång. Jag träder in genom dörren förbi en vägg, som ej går fullt upp till ta-

ket och som skiljer af en mindre del af rummet till tambur, och befinner mig så inne i helgedomen. Lokalen är till ytterlighet enkel och erbjuder föga spelrum för en fantasi som i den vill söka något af österlandets poesi. På den västra väggen midt emot ingången en läktare, till hvilken en trappa leder från salens midt och på hvilken församlingens kvinnliga ledamöter ha sin plats. De äro i allmänhet ganska välfödda, äfven välklädda, och bära ej sällan vittne om österlandets förkärlek för starka färger. Vid väggen midt emot, således vid själfva ingången, mot den nämnda halfväggen, är en upphöjning, på hvilken ett skåp med röda förhängen, bakom hvilka Thora-rullarna förvaras, är placeradt. Framför detta står "chasans" eller föresångarens pulpet och så några rader enkla bänkar med skåp, hvori församlingens medlemmar förvara sina bönböcker. I taket hänga tre ljuskronor, vid föresångarens pulpet stå två väldiga ljusstakar med gaslägor, och i ett af rummets sex fönster upptäcker jag den sjuarmade ljusstaken.

De manliga församlingsmedlemmarna höra alla, med ett eller två undantag, till småfolket. Där finnas typer af alla slag. Den gamle hvithårige mannen med det långa, böljande skägget, som med den guldbroderade blå sammetskalotten på hufvudet och med sin hvita, blårandade "talles" likt en kåpa fallande från skuldrorna ned öfver ryggen verkar som komme han direkt ur gamla testamentet, den lille rödhårige med det kortstubbade skägget och de utstående öronen i kavajkostym och med en

skärmmössa på hufvudet, den mörke juden, en fullständig manlig skönhet med regelbundna drag, blåsvart hår och akägg och nästan blåsvarta ögon, den ryske juden med nästan mongolisk typ, utstående kindkotor och ett resigneradt melankoliskt uttryck i de små, sneda ögonen. Allesammans bära de naturligtvis hufvudbonader, från och med den höga hatten till den enkla skärmmössan, och flertalet har den hvita, med blå eller svarta tvärränder och guld- eller silfverkant försedda bönschalen "talles" öfver skuldrorna.

Framme vid sin pulpet står chasan eller föresångaren och läser eller, rättare, sjunger ur en bok en af de hebreiska böner som höra till ritualen. Han sjunger på melodier som traditionen fört genom århundraden, ja, det är icke omöjligt att de haft sitt ursprung ända från Zions dagar. Församlingen följer med, ibland halfhögt, ibland, vid mera högtidliga, särskildt förskrifna ställen, sjungande ut af hela sitt hjärta och under hela tiden hållande takt med starkt vaggande, bugande rörelser. Så kommer det högtidliga ögonblicket då Thora-läsningen skall äga rum. Hela församlingen reser sig. Under sång dragas förhängena till skåpet åt sidan, dörrarna öppnas, så att man får se de i fodral höljda och med silfverprydnader behängda, på kappor rullade pergament, på hvilka Moseböckerna äro präntade. De ur hvilka skola läsas för dagen tagas ut och två af församlingens ledamöter, som äro kallade till läsning, få vid föresångarens sida däruppe på plattformen läsa högt det bestämda kvantum. Det anses som en heder att

kallas härtill, och det är antagligen icke alla som kunna göra det, ty skriften är utan vokaler och därför ganska svårläst.

Två af församlingens medlemmar skola läsa "kaddish", bönen för en afliden släkting; de stiga upp på plattformen, en på hvar sida om föresångarens pulpet. De ha sina talles hängande som mantlar öfver ryggen, och nu slå de dem äfven öfver hufvudet, ty de äro särskildt fromma män, som ej vilja stå inför den högste med obetäckt anlete. Med ryggarna vända mot församlingen läsa de bönen under häftiga vaggningar och bugningar. Så vända de sig om, och när jag ser dessa två oformliga figurer med hufvud och större delen af kroppen dolda under de hvita, blårandiga doken, där de under ett sakta mummel vagga fram och tillbaka, så känner jag mig närmare orienten. Det är något mystiskt, något uråldrigt öfver allt detta, som gör att fastän jag tycker att jag borde finna det löjligt, måste jag känna en viss rörelse inför dessa ceremonier, som trots förtryck, förföljelse, hån och förakt af de rättrogna bevarats genom sekler, ceremonier som kanske en gång begåtts af mina egna förfäder årtusenden tillbaka i tiden i Salomos eget tempel. Men när jag kommer ut i förstugan igen, där de små, mörkhyade pojkarna kifvas och knuffas med hvarandra, är jag änyo i tjugonde århundradet. Nere på gatan ävanger den elektriska spårvagnen om hörnet, och jag tänder ögeneradt min cigarrett, fast det är sabbat.

H. V-n.